

Hodnocení diplomové práce Bc. Radima Trojana „Meze svobody“ (FF UK, 76 stran)

Vedoucí práce: Ondřej Švec, Ph.D.

Práce Radima Trojana je vedena ambiciózním cílem plynoucím z podezření, že pojem svobody je natolik flexibilní, že v mnoha filosofických systémech umožňuje autorům posloužit jako překlenovací prvek nesnází, na něž by jinak nebyli s to podat uspokojivou odpověď. Na základě tohoto podezření si autor stanovil za úkol vymezit hranice, po jejichž překročení přestává být užívání pojmu svobody ve filosofickém myšlení smysluplné. Takto široce koncipovanou ambici z pochopitelných důvodů nebylo možno naplnit způsobem zahrnujícím dějiny filosofie, autor proto vhodně omezil záběr svých analýz na kritické zhodnocení role, jakou hraje pojem svobody u Descarta a Sartra, neboť právě na jejich díle lze podle něj nejlépe ozřejmit a ilustrovat jeho vlastní klíčovou kritickou tezi: flexibilita tohoto pojmu spolu s postulátem absolutně svobodného jedince umožňuje, aby bylo s tímto pojmem nakládáno do značné míry libovolně. Proti tomu Radim Trojan staví v závěru práce své vlastní stanovisko, které tkví především v následujících korektivech: 1) o svobodě nelze uvažovat v absolutních termínech, jak to činí Descartes i Sartre, totiž tak, že buďto máme svobodu úplnou, nebo žádnou; naopak je třeba vidět svobodu v její podmíněnosti intersubjektivní situací, do níž jsme postaveni, jako jednu z možností, jak se přihlásit k autorství vlastních činů. 2) Z toho plyne druhé kritické zhodnocení, podle něž je omylem přisuzovat svobodu izolovanému jedinci jako nějakou jemu inherentní mohutnost, kterou by byl on sám nadán nezávisle na ostatních: pouze z tohoto chybného předpokladu či předsudku pak plynou nesnáze, které autor analyzuje v souvislosti se Sartrovou koncepcí setkání s druhým v termínech nevyhnutelného konfliktu dvou absolutních svobod. 3) Závěrečný korektiv pak spočívá v Trojanově podnětné úvaze o tom, že pojem svobodného jednání je smysluplný pouze v korelaci se svým opozitem, tj. pouze tam, kde má smysl jej odstínit od jednání nesvobodného, vynuceného či zapříčiněného takovými faktory či okolnostmi, vůči nimž je jedinec téměř bezbranný. Pokud bychom se naopak drželi teze, že člověk je vždy a všude svobodný, nakolik je to vždy a všude on, kdo přitaká či vzdoruje pohnutkám, jež podmiňují jeho jednání, sám pojem svobody by se tím vyprázdnil, jak Radim Trojan ukazuje v pasážích nejkritičtěji posuzujících Sartrovo zacházení s pojmem svobody: „Zbývá tak svoboda jako naprosto vyprázdněný pojem...“ (str. 65).

Po věcné i formální stránce se autor zhostil vytčeného úkolu se ctí, jeho analýza hlavních témat Sartrovy ontologie souvisejících s problémem svobody jsou dokladem dobré obeznamosti jak s celkem Sartrova hlavního díla *Bytí a nicota* a dalších textů z tohoto středního období, tak i vhodně zvolené zahraniční sekundární literatury. Velmi zdařilé je například autorovo symptomatické čtení některých pasáží Sartrova díla, v nichž je teze o absolutně svobodné a ničím nepodmíněné existenci jednotlivce vystupňována až k důsledkům z dnešního pohledu přinejmenším kontra-intuitivním: například v eseji věnované Jeanu Genetovi Sartre raději popírá ne-arbitrárnost stáváním se homosexuálem, než aby seznal tělesnou podmíněnost toho, co on sám nazýval existenciální volbou. Neznamená to, že by vůči předloženým interpretacím Sartra nebylo možné vznést námitky z pozice čtenáře, který by byl k Sartrovu mnohvrstevnatému dílu vstřícnější. Neuvažuje i sám Sartre způsobem sobě vlastním o „mezích svobody“, klade-li prvořadý význam našemu „bytí-pro-druhého“, které v jeho *Bytí a nicotě* radikálním způsobem omezuje naše rozvrhování světa dle vlastních možností? Může-li být každý můj projekt pozměněn (či dokonce znicován) co do svého vlastního smyslu tím, jak na něj naváže někdo druhý, nereflakuje zde Sartre právě ono téma podmíněné a intersubjektivní svobody, které podle Radima Trojana jeho ontologie nedokáže zahrnout či zpracovat?

Další otázky, které by mohly být předmětem obhajoby, jsou například tyto. Autor správně poukazuje na jistou paralelu mezi Heideggerovým pojmem vlastního bytí a Sartrovým pojmem svobody:

Heideggerův známý výměr nelhostejnosti k vlastnímu bytí rozvíjí Sartre tezí, podle níž „v mém bytí jde ustavičně o mou svobodu“ (citováno na str. 37). Tato paralela je dále rozvedena tím, že u Sartra nemá svoboda podobně jako existence u Heideggera žádnou vlastní esenci. Z toho dále plyne, že svoboda podobně jako existence není vymezitelná kategoricky či nějakou specifickou odlišností od toho, čím není. Zde Radim Trojan odkazuje na strany 507 až 508 *Bytí a nicoty*, kde zároveň Sartre tvrdí, že svoboda je „nedefinovatelná“. Lze i toto tvrzení navázat analogicky na Heideggerův postřeh, podle něž pojem bytí nelze definovat nějakou specifickou diferencí, což ale neznamená, že bychom se neměli ptát po jeho smyslu? Nebo je naopak třeba kritizovat tuto část Sartrovy koncepce jako obdobu oněch předsudků, které Heidegger odhaluje u těch, kteří se odmítají zabývat smyslem bytí z důvodu, že jde o pojem buďto nejjobecnější, nejsamozřejmější, nebo právě „nedefinovatelný“? (Srov. Heidegger, *Bytí a čas*, Praha 2020, s. 18-19). Nebo snad máme hledat nějakou třetí možnost, která heideggerovské a sartrovské úvahy překračuje a zcela odmítnout Sartrem deklarovanou „nedefinovatelnost“ na základě závěrů, k nimž autor dospěl až v posledních kapitolách své práce, totiž že svobodu je vždy nutno vymezovat odlišností od toho, čím není, máme-li předejít vyprázdněnosti tohoto pojmu?

A konečně bych rád autora požádal o upřesnění samotné funkce, kterou podle něj „svoboda“ v rámci Sartrovy ontologie zastává. Rozumím-li hlavní tezi předložené práce správně, pak je svoboda „funkčním prvkem“ v tom smyslu, že vstupuje do určitého filosofického systému tam, kde by jinak danému mysliteli chyběla odpověď na nesnáze z jeho úvah plynoucí či kde by byla koherence celku ohrožena nějakou vnitřní kontradikcí. U Descarta dobře rozumím tomu, že předpoklad absolutní svobody umožňuje autorovi *Meditací* odpovědět na otázku po slučitelnosti mezi empirickým faktem naší omylnosti a nemyslitelností toho, že by nás Bůh klamal. Avšak co je oním hlavním sporným bodem „Sartrova systému“, na něž má ztotožnění lidské existence se svobodou přinést řešení? Jde o chybějící propojení mezi bytím-pro-sebe a bytím-v-sobě, nebo o něco zcela jiného?

Závěrem bych chtěl především vyzdvihnout, že Radim Trojan podal ve své diplomové práci nejen kritické a poučené zhodnocení pojednávání autorů, ale především se pokusil vystavět zcela osobitou a vlastní neuspokojeností nad příliš lehkovážných zacházením s pojmem svobody inspirovanou úvahou, jejíž kvalitu nelze posuzovat pouze kritérii erudovaného výkladu významných děl minulosti, ale kterou je třeba ocenit jako svérázný a odvážně završený příspěvek na stále živé téma současné filosofie.

Jeho práci proto vřele doporučuji k obhajobě a navrhuji ji hodnotit jako výbornou.

V Praze, dne 30. 1. 2021

Ondřej Švec, Ph.D.